

Nowowiejski Feliks (1877-1946)

Kompozytor, dyrygent, organista i chórmistrz uznawany za jednego z najwybitniejszych twórców polskiej muzyki religijnej i organowej w I połowie XX wieku

Feliks Nowowiejski urodził się 7 lutego 1877 roku na Warmii, w miejscowości Wartembork (obecnie Barczewo). Talent muzyczny objawił już w dzieciństwie, kiedy skomponował [suite](#) tańców na [fortepian](#). Rodzice posłali go więc do przyklasztornej szkoły w Świętej Lipce, gdzie uczył się harmonii oraz gry na fortepianie, [skrzypcach](#) i [organach](#), a także [waltorni](#) i [wiolonczeli](#). W 1893 roku podjął pracę w Olsztynie, w pruskiej orkiestrze pułku grenadierów. Wtedy też odniósł pierwszy istotny sukces kompozytorski — jego fortepianowy [marsz](#) *Pod sztandarem pokoju* otrzymał I nagrodę w konkursie zorganizowanym przez stowarzyszenie The British Musician. W latach 1898-1900 Nowowiejski pełnił funkcję organisty w kościele św. Jakuba w Olsztynie, a jednocześnie kontynuował naukę w Konserwatorium Sterna w Berlinie (organy i kompozycja) oraz Szkole Muzyki Kościelnej w Ratzynbnie (w zakresie [chorału gregoriańskiego](#) i [polifonii](#)). Następnie wyjechał do Berlina, gdzie w Meisterschule Königl. Akademie der Künste (Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych) i na Królewskim Uniwersytecie im. Fryderyka Wilhelma studiował kompozycję u Maxa Brucha oraz muzykologię. Jeszcze w czasie studiów dwukrotnie (1902 i 1904) przyznano mu prestiżową nagrodę im. Giacomo Meyerbeera (tzw. Nagrodę Rzymską), w pierwszym przypadku za [oratorium](#) *Powrót syna marnotrawnego*, *Fugę* na chór i orkiestrę i *Uwerturę romantyczną*, w drugim za *Symfonię a-moll* (zaginioną) i *Symfonię h-moll* oznaczoną numerem pierwszym i nazwaną

Symfonię kolorów. Pozyskane w ten sposób fundusze Nowowiejski przeznaczył na artystyczną podróż po Europie i północnej Afryce.

Od 1906 roku Nowowiejski mieszkał w Berlinie, gdzie działał jako kompozytor i dyrygent, wielokrotnie wyjeżdżając z koncertami do Warszawy, Krakowa czy Lwowa, a także na Bliski Wschód. W 1907 roku w Usti nad Łabą odbyła się premiera najśłynniejszego bodaj dzieła Nowowiejskiego — oratorium *Quo vadis*, a pierwsze wykonanie jego ostatecznej wersji miało miejsce dwa lata później w Amsterdamie. Utwór ten tylko do 1939 roku prezentowany był na estradach koncertowych ponad 200 razy, w tym w nowojorskiej Carnegie Hall i na wystawie światowej w San Francisco.

W 1909 roku kompozytor osiadł w Krakowie, gdzie objął stanowisko dyrektora artystycznego Towarzystwa Muzycznego oraz występował jako dyrygent koncertów symfonicznych i organista. W 1910 roku, z okazji 500-lecia zwycięstwa pod Grunwaldem i odsłonięcia tamże pomnika Władysława Jagiełły ufundowanego przez [Ignacego Jana Paderewskiego](#), skomponował *Rotę* do tekstu Marii Konopnickiej. W 1911 ożenił się z Elżbietą Mironow-Mirocką, która aktywnie wspierała jego karierę zawodową, a jednocześnie wychowywała pięcioro dzieci.

Podczas I wojny światowej Nowowiejski został wcielony do wojska pruskiego i pracował w berlińskiej orkiestrze garnizonowej. Potem osiedlił się w Poznaniu i włączył w nurt odradzającego się życia kulturalnego tego miasta. W 1920 roku został zatrudniony w Konserwatorium Poznańskim, gdzie prowadził klasę organów i uczył improwizacji. Jednak już w 1927 roku zrezygnował ze stałego zatrudnienia i poświęcił się działalności kompozytorskiej i koncertowej. Jako wirtuoz organów często występował z repertuarem obejmującym muzykę [barokową](#), utwory współczesnych kompozytorów francuskich oraz własne improwizacje. Z kolei kompozycje organowe Nowowiejskiego wyróżniały się wszechstronnym wykorzystaniem właściwości instrumentu oraz ciekawymi pomysłami harmonicznymi i brzmieniowymi. W dorobku Nowowiejskiego z tego zakresu znajduje się m.in. dziewięć [symfonii](#) organowych, które sam twórca nazwał swym „testamentem muzycznym”, cztery [koncerty](#) na organy oraz dzieło ostatnie — poemat *In paradisum* (1941). W uznaniu zasług przyznano mu w 1931 roku honorowe członkostwo The Organ Music Society w Londynie.

Bardzo istotna była działalność Nowowiejskiego jako chórmistrza. Kompozytor współpracował z wieloma zespołami, prowadził wielkie połączone chóry (np. zorganizował 4000-osobowy Chór Narodowy), był jurorem rozmaitych konkursów chóralnych. Wiele też na chór komponował. Stworzył blisko 500 utworów religijnych, [pieśni](#) i [hymnów](#) patriotycznych oraz większe dzieła na chór z towarzyszeniem instrumentalnym, takie jak np. *Kantata o bohaterze (Pogrzeb generała Bema)* do słów Cypriana Kamila Norwida na chór mieszany, mezzosopran lub alt, fortepian, organy lub orkiestrę (1939). Pisał także [msze](#) (za swą *Missa pro pace* z 1936 roku otrzymał z rąk papieża Piusa XI godność szambelana papieskiego) i oratoria oraz pieśni inspirowane muzyką ludową.

Ponadto tworzył wielkie dzieła orkiestrowe — cztery symfonie (prócz pierwszej, nagrodzonej Prix de Rome, także *II Symfonia „Rytm i praca”* (1938), *III Symfonia* (1939/1940) oraz nieukończona *IV Symfonia*, nazwana „*Symfonią Pokoju*” ze słowami św. Franciszka z Asyżu i Jana Kasprowicza), [poematy symfoniczne](#), np. *Beatrycze wg Boskiej komedii* Dantego (1903) czy *Pożegnanie Ellenai* wg Juliusza Słowackiego (1915) oraz koncerty na wiolonczelę (1938) i fortepian (1941). Jako dyrygent Miejskiej Orkiestry Symfonicznej w Poznaniu (1935-1939) Nowowiejski propagował dzieła Maurice'a Ravela, Alberta Roussela czy Igora Strawińskiego, a także utwory rodzimych kompozytorów współczesnych, m.in. Tadeusza Zygryda Kasserna, Stefana Bolesława Poradowskiego czy Tadeusza Szeligowskiego.

Wśród zróżnicowanych gatunkowo, odznaczających się wysoką sprawnością warsztatu twórczego kompozycji Nowowiejskiego znajdują się także dzieła sceniczne, w tym [opera](#) *Legenda Bałtyku* z librettem opartym na starosłowiańskim micie (1924) i opera-balet *Wesele na wsi (Malowanki ludowe)* (1928). Utwory te cieszyły się w swoim czasie wielkim zainteresowaniem publiczności — *Legendę Bałtyku* wykonano na przykład w ciągu jednego sezonu ponad 50 razy. Niestety, ogromna twórczość Feliksa Nowowiejskiego pozostaje dziś stosunkowo mało znana. W repertuarze koncertowym utrzymały się głównie utwory organowe i chóralne. Niewiele jego kompozycji zostało opublikowanych, a wiele partytur zaginęło w wojennych zawieruchach.

We wrześniu 1939 roku kompozytor w obawie przed aresztowaniem (był wszak autorem *Roty* i aktywnym uczestnikiem plebiscytu na Warmii mającego rozstrzygnąć o przyłączeniu tych ziem do Polski lub Niemiec) ukrył się w szpitalu sióstr Elżbietanek w Poznaniu, a następnie wyjechał wraz z rodziną do Krakowa, gdzie funkcjonował pod zmienionym nazwiskiem. W grudniu 1941 roku doznał wylewu krwi do mózgu i nie mógł już pracować twórczo. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Poznania, gdzie zmarł 18 stycznia 1946 roku. Pochowany został na Skałce Poznańskiej, w Krypcie Zasłużonych kościoła św. Wojciecha.

dr hab. Iwona Lindstedt

Ciekawostki

Imię Feliksa Nowowiejskiego noszą dziś m.in. Orkiestra Symfoniczna w Olsztynie, Akademia Muzyczna w Bydgoszczy oraz kilka szkół muzycznych, m.in. w Gdańsku, Gnieźnie, Szczecinie i Tucholi. W Poznaniu działa natomiast prężnie Towarzystwo im. Feliksa Nowowiejskiego.

Rota Feliksa Nowowiejskiego została pierwotnie opublikowana pt. *Hasło — uroczysta pieśń na obchód grunwaldzki*. W wersji na 600-osobowy chór z towarzyszeniem orkiestry zabrzmiała ona po raz pierwszy 15 lipca 2010 roku w Krakowie.

W 1929 roku podczas jednego ze zjazdów śpiewaczych Nowowiejski wykonał swój *Psalm 136 Jeruzalem — Ojczyzna* z chórem złożonym aż z 20 tysięcy śpiewaków.